

OP WEG NAAR EEN EFFECTIEF ALTERNATIEF VOOR KLEUTERSCHOOLVERLENGING

Alle kinderen zijn speciaal, maar sommige kinderen hebben specifieke behoeften.

Dr. Kees Vernooy (CPS)

1. Aanleiding

In Basisschoolmanagement, jrg. 18, nr. 5, (januari 2005) vermeldt Wim van de Grift in 'Verlenging en verkorting van de kleuterperiode in het basisonderwijs' de volgende onderzoeksgegevens:

-10% van de leerlingen uit groep 2 krijgt jaarlijks kleuterschoolverlenging;

- 4,2 % van de leerlingen blijft jaarlijks in groep 3 zitten.

Op 90% van de basisscholen wordt aan kleuterschoolverlenging gedaan! Iets meer dan 50% van de basisscholen laat leerlingen in groep 3 doubleren.

Vervolgens kijkt Van de Grift naar de effecten van de kleuterschoolverlenging voor groep 3. Hij constateert dan het volgende voor de kinderen die kleuterschoolverlenging hebben gehad:

■ begin groep 3:

- grote achterstand op het niet-cognitieve vlak (concentratie, motivatie, interesse, werkhouding, sociaal-emotionele vlak);

- de achterstand met betrekking tot technisch lezen is klein.

■ eind groep 3:

- de niet-cognitieve achterstand is iets afgenomen;

- er is een aanzienlijke achterstand op technisch en begrijpend lezen

Van de Grift vermeldt niet hoeveel procent van de doubleerders in groep 3 de leerlingen zijn die kleuterschoolverlenging hebben gehad. Ook gaat Van de Grift niet in op een eventuele relatie tussen het sociaal milieu van de oudste kleuter en kleuterschoolverlenging.

Kortom:

Het onderzoek van Van de Grift laat zien, dat kleuterschoolverlenging geen effectieve interventie is, omdat het eigenlijk geen positieve effecten voor zowel het cognitieve als niet-cognitieve functioneren van de kinderen heeft. Er kan zelfs gezegd worden, dat deze kinderen zelfs een vergroot risico blijven lopen om achter in de leesontwikkeling te blijven als er geen specifieke interventies plaatsvinden. Met name omdat de leesontwikkeling van alle kinderen met kleuterschoolverlenging eind groep 3 zorgelijk is.

Eerder gaf Van der Aalsvoort (2004) al aan dat je met 'zittenblijven in groep 2' het standpunt zou kunnen huldigen: al baat het niet, het schaadt ook niet. Schaars onderzoek suggereert volgens Van der Aalsvoort het tegendeel. Uit die onderzoeken blijkt, dat 7-jarigen die een extra jaar op de kleuterschool hadden doorgebracht nog steeds 'onrijp' waren en beneden de maat presteerden,

vergeleken met hun leeftijdgenoten die wel mochten doorstromen. De stellingname van Van der Aalsvoort is dan ook, dat het oplossen van een impasse in de ontwikkeling door een jong risicokind een klas te laten overdoen, volgens onderzoek niet erg zinvol is. De beoordelingsgronden zijn discutabel, er zijn veel verschillen tussen scholen in beleid en de effectiviteit van zittenblijven als pedagogisch-didactische interventie is twijfelachtig.

Spear-Swerling en Stenberg (1996) stellen in hun publicatie *Off Track*, dat kleuterschoolverlenging geen effectieve vorm van interventie is. Voor een deel moet dat toe worden geschreven aan het gegeven, dat er meestal een specifiek probleem ten grondslag ligt aan het niet optimaal functioneren van het kind, waardoor het probleem door kleuterschoolverlenging niet automatisch verdwijnt.

Het is dan ook niet vreemd, dat Van de Grift de vraag stelt of men met vroegtijdig interveniëren mogelijk een betere startsituatie voor deze kinderen kan creëren. Er kan namelijk worden gesteld, dat deze kinderen niet pas eind groep 2 problemen hadden, maar waarschijnlijk al veel eerder – en mogelijk zelfs voorschools – signalen afgaven dat het met hun ontwikkeling niet goed zal gaan als er niet wordt ingegrepen. Doordat er niet vroegtijdig wordt ingegrepen, lopen deze kinderen een verhoogd risico om geen goede lezer te worden. Veel Angelsaksisch onderzoek laat daarentegen zien, dat vroegtijdig signaleren en ingrijpen leidt tot een afname van ernstige leesproblemen en – wat belangrijker is – tot kinderen met een vrijwel normale leesontwikkeling. In het bijzonder moet dan worden gedacht aan ingrijpen bij een niet goeds verlopende spraak-/taalontwikkeling en de aanwezigheid van een onontwikkeld fonemisch bewustzijn. Bij veel kinderen met problemen bestaat er een samenhang tussen beide gebieden.

Kortom: onderzoek laat zien dat kleuterschoolverlenging geen positief effect heeft voor de (latere) leesontwikkeling. Dit houdt in dat er naar andere, betere oplossingen gezocht moet worden.

3. Wat dan wel? Het alternatief: preventief interveniëren

Veel Angelsaksisch onderzoek laat zien, dat voor een effectieve aanpak van risicokinderen niet één maar meerdere benaderingen of aanpakken vraagt, zoals:

- a. Een goede voor- en beginschoolse aanpak;
- b. Goed opgeleide leidsters en leerkrachten, waarbij het met name van belang is dat er in de onderbouw kwalitatief sterke leerkrachten op het gebied van taal en lezen aanwezig zijn;
- c. Ondersteuning van de ouders en dan met name de ouders van een risicokind. Ouders hebben dikwijls ondersteuning nodig om bijvoorbeeld op problemen van hun kind, bijvoorbeeld spraak-/taalproblemen, in te gaan;
- d. Een proactieve aanpak van de risicoleerlingen vanaf het moment dat ze groep 1 binnenkomen. Preventie en vroegtijdig interventies zijn duidelijk effectiever en efficiënter dan late interventies of remedial teaching voor het leersucces van de leerling.

Lonigan (2005) laat zien, dat er drie domeinen van belang zijn voor de latere lees- en schrijfontwikkeling van kinderen, n.l. mondelinge taal, kennis van geschreven taal en fonologische

processen. Juist deze drie gebieden dienen op een samenhangende, integrale manier in de kleutergroepen aandacht te krijgen bij risicokleuters.

Verder is het volgens Koomen (2004) van belang, dat er een integrale aanpak van leer- en taalproblemen en sociaal-emotionele problemen plaatsvindt. In de praktijk worden deze problemen dikwijls als aparte problemen gezien. Deze scheiding strookt niet met de overlap die tussen deze gebieden in allerlei studies is vastgesteld. Volgens Koomen zou 40-70% van de kinderen met taalproblemen ook sociaal-emotionele problemen hebben. In de praktijk hebben taalproblemen dikwijls sociaal-emotionele problemen tot gevolg.

Illustratie:

Illustratie:

Goed leesstart =

mondelijke taal/woordenschat x

geletterde ervaringen x

fonologische processen

CONTEXT:

SOCIAAL-EMOTIONELE ONDERSTEUNING

Verder geldt dat voor een 'wat werkt-aanpak' vooral de volgende condities van belang zijn:

1. Het risicokind krijgt meer tijd;
2. Het risicokind krijgt kwalitatief hoogstaande instructie;
3. Het risicokind krijgt meer herhaling en oefening.

In het algemeen geldt, dat korte termijn of snelle oplossingen voor deze kinderen niet werken. Een doelgerichte aanpak, waarbij expliciete directe instructie, meer tijd, en meer herhaling belangrijke ingrediënten zijn, is dikwijls wel effectief.

4. Een meer proactieve aanpak

De aanpak

Besteed in een kleine groep – aanvullend op de groepsinstructie - vanaf groep 1 op een integrale, samenhangende manier aandacht aan de volgende gebieden:

1- Vergroten mondelinge taalvaardigheid

Veel interactief voor te lezen (liefst dagelijks!). Door voorlezen wordt het kind een goed taalbeeld voorgehouden. Daarnaast is voorlezen van belang voor de woordenschatontwikkeling en de

ontwikkeling van het begrijpend luisteren. Ook kunnen met betrekking tot de woordenschatontwikkeling computerprogramma's als Woordvangen en Woordenstart ingezet worden. Het is vooral van belang dat dergelijke activiteiten in een kleine groep plaatsvinden. Voor kinderen die spraak-/taalproblemen hebben, kan de CPS map Fonemisch bewustzijn worden gebruikt.

2- Vergroten kennis van geschreven taal

Het gaat dan om activiteiten als:

- praten over boeken;
- ontwikkelen van kennis over de geschreven taal;
- herkennen en kunnen noemen van de letters van het alfabet;

Het is vooral van belang, dat risicokleuters vertrouwd raken met de basisdoelen en mechanismen van lezen.

In groep 2 kan er ook gerichte aandacht aan letters en woorden besteed worden door deze kinderen met klank-letterstempels van Wolters Noordhoff of met Klankie te laten werken. Letterkennis en de eigen naam kunnen schrijven zijn voorspellers voor de toekomstige leesontwikkeling;

3- Versterkt het fonemisch bewustzijn

Een goed ontwikkeld fonemisch bewustzijn is de belangrijkste voorspeller voor het verloop van het leren lezen in groep 3. Om dit te bereiken kan gebruik gemaakt worden van:

- In groep 1 en 2 met de CPS map Fonemisch bewustzijn dagelijks aandacht aan deze kinderen te besteden;
- Het fonemisch bewustzijnprogramma in de nieuwe Schatkist.

Verder: Neem zeker bij deze kinderen de Fonemisch analysetoets van Mommers en Aarnoutse af om te zien of het kind vanaf het begin groep 3 gerichte ondersteuning nodig heeft (niet wachten tot de herfstsignalering!). Ook kan naar de onderdelen rijmen en auditieve synthese van Taal voor Kleuters worden gekeken;

4- Geef bij het werken aan genoemde drie gebieden ook sociaal-emotionele ondersteuning.

5- Verder geldt voor groep 3 – 5:

- Zorg dat deze kinderen vanaf het begin van groep 3 één uur extra instructie met betrekking tot het leren lezen krijgen, want anders redden ze het niet.
- Besteed bij de risicokinderen vanaf het begin van groep 3 op een gerichte en expliciete manier aandacht aan de letter-klankkoppeling en auditieve synthese, maar ook gerichte aandacht aan de automatisering, bijvoorbeeld van letterkennis, het mkm-niveau etc. Kijk in groep 3 zeer goed naar de herfstsignaleringstoets bij deze kinderen. Let vooral op de mate van vlotheid bij letterkennis en hoe ze nieuwe woorden lezen. Deze items zeggen het meest over de toekomstige leesontwikkeling.

- Deze kinderen hebben in groep 4 en 5 gerichte ondersteuning nodig met een goed programma voor voortgezet technisch lezen.

5. Tot slot

Kleuterschoolverlenging blijkt geen effectieve interventie te zijn, zodat er naar alternatieve, effectieve interventies gekeken zou moeten worden. De geschetste aanpak is zo'n alternatieve aanpak. Het zou wenselijk zijn dat een groep scholen deze aanpak voor risicoleerlingen uitprobeert, waarbij door wetenschappelijk onderzoek nagegaan wordt wat de effectiviteit van die aanpak is en/of welke bijstellingen er vereist zijn.

6. Drie tips

- Signaleer risicokinderen vroegtijdig, bijvoorbeeld al in het begin van groep 1;
- Besteed in groep 1 en 2 veel extra-aandacht aan deze kinderen in een kleine groep;
- Geef deze leerlingen in groep 3 – 5 één uur extra leesinstructie per week.